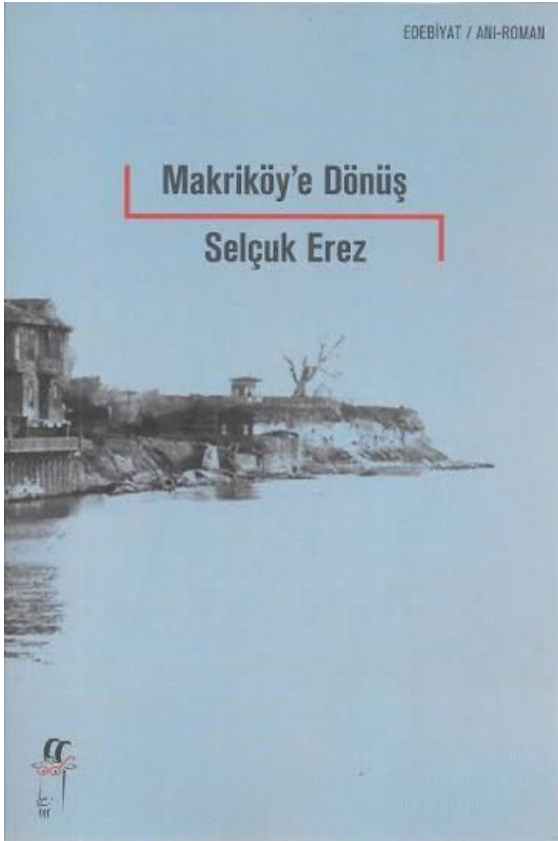

MAKRİKÖY'E DÖNÜŞ VE ÜÇ ÖNEMLİ AYRINTI

PROF. DR. MUSTAFA ÖZCAN

Eski romanlarda *Makriköy* diye geçen yer, İstanbul'un bugünkü Bakırköy ilçesidir. *Makriköy'e Dönüş*, Selçuk Erez'in romanıdır. Üç önemli ayrıntı ise, romanın gelişimine katkı yapan hususlardır. Bu roman sırf bu ayrıntılar için bile okunmağa değer. Bunlara geçmeden yazarla ilgili kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır. Önce yazardan, sonra romandan bahsedelim: Selçuk Erez, 1936 yılında İstanbul'da doğdu. Nişantaşı İngiliz Erkek Lisesi'nde ilk ve orta öğrenimini yaptı. İstanbul Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Amerika'ya giderek önce Columbia

Presbyterian Tıp Merkezi'nde daha sonra Houston'da Baylor Üniversitesinde ihtisas yapıp Türkiye'ye döndü.

Türkiye'de Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'nde profesör oldu. Güneş, Cumhuriyet gibi gazetelerde köşe yazarı olarak görüşlerini okurlara ilettiler. Farklı alanlarda kitapları bulunan yazarın iki öykü kitabı vardır. *Makriköy'e Dönüş*, anı- roman tarzında bir eserdir. Eserdeki vaka, Selçuk Erez'in ailesi etrafında geçer. Önce ailenin geçmişi hakkında bilgi verilir. Yazar, bu bilgilerinden öğrendiğimize göre Selçuk Erez'in dedesi göğsünde bir Plevne Madalyası bulunan *İsmail Hakkı Paşa'dır*. Çocukluğunda bizzat tanıdığı babaannesi ise *Hatice İhsan Hanım'dır*. İsmail Hakkı Paşa'nın aile kökeni, eski Yugoslavya'dan, Sarıgöl'dendir. Paşa'nın büyük babası *Abdi Efendi*, Makriköy'e yerleşmiş, burada çoluk çocuğu kavuşmuştur. Oğlu Mustafa, yani *İsmail Paşa'nın* babası, subay olmuş ama rütbesi küçükken vefat etmiştir. İki çocuğu vardır. Fatma ve İsmail. İsmail, 1854'te, Kırım Savaşı sırasında doğmuştur. *Makriköy'e Dönüş*, işte bu İsmail ve ailesinin geçmişine ışık tutmakta, onların hayatından kesitler sunmaktadır. Aileye girenler, aileden uzaklaşanlar, başka semtlere taşınanlar, yeni doğanlar, komşuluk ilişkileri, akrabalık ve arkadaşlık bağları, dönemin sosyal hayatı bazen Hatice İhsan Hanım'ın ağzından

bazen yazarın bakış açısından gözler önüne serilmiştir. Eser üç bölümden oluşmaktadır.

İlki, “Sarığöl’den Makriköy’e”(s.19-21); “Makriköy,1867”(s.22-34); “Plevne Savaşı”(s.35-56); “Savaşın Sonra”(s.57-72); “Yeni Bir Hayat”(s.73-76);’dan ibarettir. “ Aile Büyüyor”(s.79-88); “ Vefa’dan Makriköy’e”(s.89-96); “Makriköy’de Hayat”(s.97-115); “Önce Tefik Paşa, Sonra Sen 1912”(s.116-128); “ Makriköy’de Karakış (1913)”(129-134); “İhsan Hanım Annesini Yitiriyor”(s.135-148); “İsmail Hakkı Paşa’nın Ölümü (1914)” (s.149- 154) ikinci bölümü oluşturuyor; Üçüncü bölümde “Yeni Nesil”(s.157-167); “Mütareke”(s.168-179); “Vedalar”(s.180-183); “Bugün: Makriköylüleri Anış” (184-185) ara başlıkları vardır. Eserde anlatılanlar, birkaç fotoğrafla da desteklenmiştir.

“İsmail Bey’in Plevne Savaşı’ndaki fotoğrafı; “Serficali İbrahim Bey’in fotoğrafı; “Hatice İhsan Hanım’ın fotoğrafı; “İsmail Paşa’nın İttihatçılarla fotoğrafı”, “İsmail Paşa’nın yaşlılık günlerindeki fotoğrafı; İhsan Hanım’ın aile bireylerinin bazıları ile ilgili fotoğrafı, dönemleri ve kişileri hakkında fikir vermektedir. İhsan Hanım’ın yer yer anlatıcı olduğu bu eserde çarpıcı bölümler vardır. İlki İsmail Paşa’nın gönüllü olarak Plevne Savaşı’na katılması ve Plevne Savaşı; ikincisi Balkan Harbi sıralarındaki İttihat ve Terakki Partisi ile rakip partinin arasındaki çekişme; üçüncüsü de bu aile çevresine sokulan Cenap Şahabettin’in hakkında yazılanlar. İsmail Paşa, Harbiye’de öğrenciyken katıldığı Plevne Savaşı’nda olup bitenleri dört deftere(cebe sığacak büyüklükte dört deftere günlükler halinde yazmıştır. Son defterde harpten sonraki hayatına dair kesitler bulunmaktadır. Kitapta günlükler tarih sırasına göre verilmiştir.

Ayrıca bunlara başka bazı belgelerden edinilen bilgiler de eklenmiştir. 29 Haziran 1877 tarihli günlükte harbe gidecek gönüllüleri eğitmek için Beykoz Çayırı’nda kurulan ordugâha gider. Yedi gönüllü Harbiye öğrencisiyle birlikte. Gönüllülerin birkaç günlük eğitiminden sonra Sirkeci’den trenle yolculuk başlar. Kumkapı, Narlidere, Makriköy’e varılır. Orada bir tanıdığa

rastlamamak için dışarıya bile seyremez trenden. Bu yolculukta hem Çorlu’da hem de Edirne’de askere halkın, büyük sevgisine tanık olunur.

İstasyonlarda, cepheye subay ve asker taşıyan bu trenlere halkın ve esnafın büyük bir ilgisi vardır. Kimisi çorba, kimisi peksimet, çeşitli börekler, kimisi de çay, kahve ve sigara taşır. Yolculuk hiç de kolay değildir. Vagonlar tıklım tıklımdır, havasızdır, dayanılmayacak kadar kötü koku vardır. Edirne’den sonra Rodop dağları eteklerine varılır. Önce Filibe’ye, daha sonra Meriç ırmağı üzerindeki Tatarpazarcık’a gidilir. Orada kendilerini garnizondan karşılarlar. Kumanya dağıtılır. Bazen tarlaların arasından, bazen şosedan Belova’ya, oradan da altı günde Sofya’ya varılır. Yolculuğun bu kadar uzaması, yolların bozuk olmasından, güvenliğin yokluğundan, anayoldan ayrılıp patikalardan, keçi yollarından yürünmesindendir.

Yağmurdan, ormandan alabildiğine olumsuz etkilenirler. Yazar, eserin bu bölümünde İsmail Paşa’nın günlüğünden yararlanır. 14 Temmuz 1877 tarihindeki günlük şöyle başlar: “Bu kara yolculuğu bize savaşların ayaklarla kazanıldığını söyleyenlerin ne kadar haklı olduğunu öğretti”(s.41). Gerçekten de birçok askerin ayakları şişer, postalları vurur, ayaklarda yaralar açılır. Bu yüzden bir süre yürüyemeyen askerin, atlara, arabalara yüklenmesi gerekir. Kanayan ve şişen ayakların tedavisi için postallar kesilir. Sofya’ya varılınca bunlara terlikler, çarıklar dağıtılır. Sofya’nın nüfusu o zamanlar 15.000 kadardır. Şehir bakımsız, sadece beş on tane yeni yapılmış ya da onarılmış bina ve ayakta kalmış türbe vardır. Şehrin ılıcasında askerin yıkanması sağlanır. Ama sabun verilemez kendilerine...(s.42). Oradan Vidin’e gidilir. Vidin nüfusu ise 13000’dir. Vidin’de bir süre bekletilir ordu. Bu arada herkes söküğünü diker, ayakkabısını onarır, çorabını yamar. O sıralarda Kunduracı bölüğünde yetişmiş üç asker en gözde insanlardır. Çünkü bir kısım ayakkabıları onlar tamir eder. Nihayet hareket emri gelir. Ruslarla savaşmak için Plevne’ye gelinmiştir.

İsmail Paşa’yı (o zamanlar paşa değildir) sıhhiye bölüğüne verirler. Henüz

doğru dürüst savaş görmemişlerdir ama savaş görmüş olanlardan çok şey dinlemişlerdir. Plevne'ye gelmeden önce Ruslar arada sırada saldırırken, Osmanlı askerinin gelmesi üzerine hemen hemen her gün hücum eder. Her saldırıya Türk askerleri karşı hücumla cevap verir. Her çatışma sonrasında bir okul binasına yerleşmiş olan hastaneye arabalar dolusu yaralı asker getirilir. Hastanede bir iç hastalıkları uzmanı, biri Alman iki cerrah, bir eczacı, bir aşçı ve yirmi kadar da hastabakıcı görevini üstlenmiş er vardır. Bazen o kadar çok yaralı gelir ki bunların bir kısmına yardım sırası bile gelmez. Çatışmalardan sonra hastane inleyen, yalvaran yaralılarla dolar. Yaralıların arasında Rus askerleri de vardır. Kırcaalili Halil'in dışında Rusların ne dediğini anlayan yoktur. O da birkaç gün sonra şehit olmuştur. İsmail Efendi, o koşuşturma arasında diğer görevliler gibi yemek yemeğe dahi vakit bulamaz. Bir süre sonra yaralıları koyacak hastane sıkıntısı başlar. Üstü çatılı, kapalı evleri hastane yaparlar. Camilerden yararlanırlar. İsmail Efendi, uzun uzun siperlerden yaralıları nasıl taşıdıklarını, savaş meydanında gördüğü manzarayı, hastanede gece ölüp de sabahleyin koğuşlardan çıkarılıp iki bina ötedeki mezarlığa götürülenleri, koğuşların perişan halini, ilaç yokluğunu, ilaç, merhem kalmayınca keten tohumu kullandıklarını, onlar da tükenince yaraların üzerine gül reçeli, pekmez döktüklerini anlatır.

Bu arada kendisi gibi Harbiye'den gönüllü savaşa katılan Serfıceli İbrahim ve kardeşi Ali'yi tanıtır. Harp meydanından toplayıp getirdiği Yüzbaşı Hasan Bey hakkında bilgi verir. Hasan Bey en bitkin yaralılarından birisidir. İki gün iki gece bir sürü ölü at ve şehit arasında aç susuz yatmıştır. Koğuşa getirildiğinde “doktorlar vücudu ameliyatı kaldırmaz. Yaşama şansı yok” demişlerdir. İsmail Bey'in özel ilgisi, Hasan Bey'in dirençli vücudu, biraz toparlmasına yardımcı olmuştur. Üç hafta sonra hastaneden taburcu olur ama kendisine cepheye dönüp çarpışamayacağını söylerler. İsmail Bey'in Bulgar köylülerinin Ruslara nasıl yardım, Osmanlıya nasıl ihanet ettiklerini de anlatmıştır. Açlık, soğuk ve yaralıları ek olarak, verem ve tifüs gibi salgın hastalıklarla boğuşurlar. Son saldırıda çok

zayıat verilir. Şu sözler düşündürücüdür. “Günlerdir aç kalmış, yorgun, hasta ve donanımsız askerin bunca soğukta ve rutubette, çamur içinde bu eziyete nasıl bu kadar dayandığına şaşıyorum”(s.56). Sonunda bütün yüksek rütbelilerin katılımıyla bir Harp Divan'ı toplanır. Burada alınan karara göre, bir yarma harekâtı yapılır. Yarma harekâtına; başı, dizi sargılı, bir kolu boynuna asılı, aslında hastanede bulunması gereken pek çok asker katılmıştır. Yarma harekâtı karlı bir günde başlamış, dört gün sürmüş ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Plevne'deki Türkler arasında pek çoğu “burada kalmaktansa ordunun arkasından gitmek daha iyidir” diye düşünmüşlerdir. Plevne Savaşı biter, İsmail yaralanmamıştır ama bacağı şişmiştir. Yıllar geçecek ama bu rahatsızlık geçmeyecektir. Rus Başkomutanı Grandük Nikolay altı beyaz atın çektiği bir araba içinde harp alanını denetler. İsmail Bey, birdenbire Grandük'le konuşmaya karar verir. Fransızca bilen Ermeni eczacı Antuvan Efendi'ye söylediklerini aynen çevirmesi için yemin ettirir. Grandük'ün korteji, bulundukları yere gelince, öne atılır, “muhafızların süngüleri arasında” ona şöyle der. “Savaşta siz kazandınız, biz kaybettik. Sizin askerleriniz değil, ama Bulgarlar, yaralılarımızın karınlarını deşmekte, gözlerini oymaktadırlar. Bu, insanlığa sığmaz.” Grandük de ona, “Eğer söylediklerin doğruysa, yapanları cezalandırır ve bu kadar civanmertçe davranmış olan bir askeri de esir tutmam. Seni ve arkadaşını derhal memleketinize gönderirim. Ama eğer yalan söylemekteysen ibreti âlem için seni bu meydanda kurşuna dizdiririm” cevabını verir.

İsmail Bey, Grandük'ün önüne düşerek onu hastaneye götürür. Haklı olduğu anlaşılır. Karadeniz'in kuzeyinden dolaşarak evlerine dönmeleri için hemen izin belgeleri hazırlanır. Eserin bundan sonra İsmail Bey ve Eczacı Antuvan'ın yolculuğuna geçilir. Biz İsmail Bey'in bin bir güçlkle İstanbul'a geldiğini öğreniriz. Eserin ikinci önemli yanı, II. Meşrutiyet'i izleyen yıllarda yaşanan parti çekişmeleridir. Bundan ordunun güzide subayları da çok zarar görmüşler. İsmail Paşa'nın, hiçbir işin yapılamadığı, hiçbir şeyin düzgün yürümediği nezarete gitmek hiç de hoşuna gitmez. Artık Paşa'nın hem İttihatçılar

hem de Almanlarla ilgili yargıları tamamen değişmiştir. Çünkü İttihatçıların Sultan Abdülhamid gibi davranmaya başladıklarını düşünür. İttihatçılar, Tevfik Paşa'yı tehdit ederler. Hatta belli bir rütbenin üstündekilerin, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'yla yakınlaşmasını istemezler. 1912 yılında ordu içinde İttihat ve Terakki'ye karşı oluşturulan Halaskâr Zabitan Grubu'ndan bazılarının tevkif edilmeleri üzerine ifadelerinde Tevfik Paşa'nın adını vermiş olmaları, Paşa'nın mimlenmesine yol açar. Tevfik Paşa'yla ilgili herhangi bir delil bulunmaz. Ama bu tedirginlik, İsmail Paşa'yı da huzursuz bırakır.

Çünkü İsmail Paşa'nın çok sevdiği bir subaydır, bazen onu ziyaret etmektedir. Neticede Tevfik Paşa'yı gece evinden çıkarken vururlar, vuran yakalanmaz. Çok sevdiği arkadaşının cenazesine katılır. Artık o da gözden düşer. İttihatçı olması için baskı yaparlar. O, tarafsız kalmak niyetindedir. Bu öğrenilince baskı daha da artar. İzlemeye başlarlar. Hakkında yersiz ve haksız yere suçlamalar yapılır. Bir cinayete kurban gideceğinden endişe eder. Çünkü sokak cinayetleri giderek çoğalmıştı. Cenap Şahabettin ise eserin sonuna doğru ortaya çıkan ve İhsan Hanım'ın ağzından anlatılan bir figürdür. Yani bu Servet-i Fünun şairi/ yazarı romanın sonuna doğru yakından tanıyan birisi tarafından okurlara tanıtılmaktadır. Öte yandan Cenap Şahabettin, Paris'ten döndükten sonra Makrıköy'deki ev eşyalarını bir müzayede de satmış, Erenköy'de, Kozyatağı'nda bir köşke taşınmıştır. Hasan Beyin söylediğine göre Cenap Şahabettin, bu taşınma sırasında Paris'ten kendi çocukları için getirdiği kartal şeklindeki uçurtmayı, küçük İsmail'e hediye etmiştir.

Bu olayı, Hasan Tahsin, bir lütuf gibi görmüş ve kabul etmiştir. İsmail, Hasan Tahsin'in ilk eşinden olan oğludur. Şivezad bakmamıştır. İsmail'i bağrına basan İhsan Hanım'dır. İsmail, İhsan Hanım'a "anne", Şivezad'a da ömrü boyunca "abla" demiştir. Azize Hanım, 1933'te gripten ölmüştür. Cenap Şahabettin, 1934 'te beyin kanamasından vefat etmiştir. Sonuç olarak diyebiliriz ki romanda Plevne Savaşına, II. Meşrutiyet sonrasında Osmanlı devletindeki parti çekişmelerine, iç

huzursuzluğa, orduya değer katmış subaylara yönelik yanlış hareketlere dikkat çekilmiştir. Bu üç ayrıntı toplumsal hayatımızı derinden etkilemiş, bu olumsuz etkinin boyutlarına işaret edilmiştir. Bunun yanında Osmanlı İmparatorluğunun adım adım parçalanmaya, yok olmaya doğru gittiğini görüyoruz.

Makrıköy'e Dönüş eserinin yazarı Selçuk Erez